

Освітні системи. Університети як автономні осередки науки й освіти

Освітні системи. Розвиток системи освіти — одна з найважливіших сфер діяльності держави, оскільки завдяки їй держава піклується про своє майбутнє. Обов'язкове навчання дітей шкільного віку закріплено в законодавстві переважної більшості країн світу. Парламенти ухвалюють закони, які регламентують освітній рівень, гарантований державою. В одних країнах це — обов'язкове початкове навчання, в інших — 9-річне, у найпередовіших — загальна середня освіта.

Міністерства освіти, які існують практично в усіх країнах, відповідають за розвиток освітньої галузі. У розвинених державах практично всі, хто прагне вчитися, мають змогу здобути принаймні середню освіту. Концепція безперервного навчання від дошкільного віку до вищої школи прийнята більшістю країн як стратегічна лінія освітньої діяльності.

Сучасна освіта передбачає:

- відкритість майбутньому;
- подолання замкненості;
- надання освітньому процесу творчого характеру;
- створення нової освітньої моделі, яка відповідає б реаліям постіндустріального суспільства.

У другій половині XX ст. сформувалися сучасні системи шкільної освіти в провідних державах Європи та США. У повоєнний час кардинальні зміни відбулися в системі освіти Японії.

Високим рівнем освіти відзначалися країни, що належали до соціалістичного табору. До гурту провідних країн у царині освіти в 1970–1990-х рр. проєрвалися нові індустріальні держави — Південна Корея, Тайвань, Сінгапур, Малайзія, які впродовж короткого часу впровадили загальну середню освіту, зробили її доступною для більшості дітей шкільного віку, піднесли її рівень до сучасного світового.

Рівень розвитку освітніх систем вимірюється й порівнюється. Так, кожні три роки Програма міжнародного оцінювання учнів PISA проводить оцінку освітніх програм в усьому світі. Тест вимірює знання та навички з читання, математики та природничих наук у 15-річних дітей у більш ніж 70 країнах. Наведемо декілька прикладів найуспішніших освітніх систем за 2017 р.

1. **Канада.** Системі канадської освіти властивий децентралізований характер. Кожна провінція і територія має контроль над навчальною програмою. У Канаді суворий відбір учителів та навчальних практик.
2. **Фінляндія.** Школи мають право обирати власні навчальні матеріали. Учителі повинні мати ступінь магістра, вони мають велику свободу в організації своїх занять.
3. **Японія.** Японська система освіти вже давно зосереджена на підготовці школярів до майбутнього працевлаштування та участі в житті суспільства. У Японії націлюють дітей добиватися результатів відповідно до своїх здібностей. Японський навчальний план відомий своєю суворістю і щільністю, однак він зосереджений на практичних заняттях.
4. **Польща.** У 2000 році Польща отримала оцінку PISA нижче середньої, а вже у 2012 році увійшла до 10 кращих освітніх систем у світі. Зокрема у Польщі покращилася підготовка вчителів, яких крім теоретичних знань навчають використовувати інтерактивні та інформаційно-комунікаційні технології, а також запроваджена нова модель розробки та відбору підручників, у якій головну роль відіграє вчитель.

Університети як автономні осередки науки й освіти. Автономія університетів є однією із найстаріших форм самоврядування, яка ще з Середньовіччя сприяла перетворенню їх у найбільш вагомий чинник суспільного наукового прогресу. Автономія — це інституційна форма академічної свободи, яка є необхідною передумовою для того, щоб вищий навчальний заклад (надалі — ВНЗ) ефективно виконував належні йому функції без надмірного тиску держави та комерціалізації.

Університетська автономія окреслює взаємозв'язок між урядом, суспільством та ВНЗ. Із самого початку, з XII ст., університети мали чотири привілеї:

- *виняткове право надавати наукові ступені;*
- *право навчати в усьому християнському світі;*
- *автономію в юрисдикції та право до страйку і сецесії (відокремлення) з міста.*

Університети, які діяли на українських землях: Львівський, Чернівецький, Харківський, Київський, Одеський (у порядку заснування), довгий час користувалися університетською автономією.

У XIX ст. була сформована модель класичного університету, у межах якої виділяють його чотири концепції:

- *наполеонівська (французька);*
- *гумбольдтівська (німецька);*
- *ньюманівська (англійська);*
- *американська.*

Згідно з німецькою моделлю університет повинен бути налаштований тільки на пізнання всієї повноти знань та досягнення істини, мусить вчити мислення, а не професії і характеризуватись поєднанням навчання і наукових досліджень.

Згідно з англійською моделлю університет також не повинен служити вузькопрактичним інтересам, а лише пізнанню задля досягнення самої істини. Від німецької моделі відрізняє його деяке відокремлення навчання від наукових досліджень, а також переконання, що університет повинен займатися лише навчанням і вихованням доброї і мудрої людини.

Відповідно до американської концепції університету, обов'язковим є тісне поєднання навчання і наукових досліджень в глибокій переконанні, що лише викладачі, які ведуть наукові дослідження, мають достатній потенціал творчості, щоб забезпечити інтелектуальний розвиток молоді, яку вони навчають. Університет має бути місцем, де завершується навчання теорії, яка розуміється як засіб розвитку цивілізації.

Відповідно до французької концепції, різко відмінної від вищезазначених, університет розумівся як місце навчання спеціалістів для державної служби.

Жодна з поданих моделей не виступає в Європі в чистому вигляді, а інституції вищої освіти є певною комбінацією щонайменше двох з них (у різних співвідношеннях). Незалежно від моделі, що домінує в такій комбінації, у різних країнах роль університету базується на кількох основних елементах:

- навчання молоді;
- наукові дослідження;
- формування цінностей і надання послуг суспільному оточенню.

Українська традиція вищої освіти, виходячи з базових характеристик європейських систем (більшою мірою німецької та англійської), мала також свої особливості: зокрема, це сильна гуманітарна спрямованість академічної підготовки.

Істотним кроком у процесі автономізації українських навчальних закладів став новий Закон України «Про вищу освіту», прийнятий у червні 2014 р., який визначає автономію ВНЗ як самостійність, незалежність і відповідальність ВНЗ у прийнятті рішень стосовно розвитку академічних свобод, організації освітнього процесу, наукових досліджень, внутрішнього управління, економічної та іншої діяльності, самостійного добору і розставляння кадрів у межах, установлених цим законом.

Під академічною автономією мається на увазі право викладачів та наукових співробітників розвивати свою галузь знань та виражати свої професійні погляди без побоювань щодо пригноблення або звільнення. Ця автономія проявляється у свободі досліджень, у публікації їх результатів, у свободі вибору форми подачі матеріалу студентам.

Під автономією організації освітнього процесу розуміють право університету самостійно формувати навчальні плани за кожною спеціальністю, визначати їх зміст, обов'язкові курси та курси за вибором, критерії оцінювання знань. Студенти мають свободу у виборі навчальних курсів як у межах одного факультету, так і в межах університету на засадах міждисциплінарності.

Під автономією науково-дослідних процесів розуміється створення профільних науково-дослідних структур, гнучких систем взаємодії навчальних та науково-дослідних структур кількох вищих навчальних закладів тощо.

Автономія у внутрішньому управлінні (інша назва — структурно-адміністративна автономія, або організаційна автономія) полягає в тому, що ВНЗ повинні самостійно визначатися зі створенням нових кафедр і відкриттям нових спеціальностей; кількістю студентів, яких приймають на навчання з урахуванням державного замовлення; встановлювати гнучкий взаємозв'язок між нормативною кількістю годин (навантаження на викладача); створювати, реорганізовувати та ліквідовувати структурні підрозділи; створювати вчені ради, спеціалізовані вчені ради, студентські асоціації, органи самоврядування тощо.

До економічної автономії (інша назва — фінансової) належить вирішення питань адміністрування та фінансового менеджменту, зокрема поширення різних форм залучення та розподілу коштів, здатність до самофінансування завдяки отримуваним коштам від фізичних та юридичних осіб у формі плати за навчання, можливість кредитування (боргового фінансування) і диверсифікації джерел надходження коштів, здатність ефективно володіти та користуватись земельними ділянками та будівлями, а також процедури та форми звітності. Така автономія надає ВНЗ можливість швидко і гнучко реагувати на потреби ринку.

Наступним елементом автономії ВНЗ є кадрова автономія, тобто можливість самостійного підбору педагогічного та науково-педагогічного персоналу, визначення заробітної плати та надбавок до неї, просування по службі, відповідальність за умови праці.

Отже, принцип автономності університетів є найважливішим принципом надання та отримання вищої освіти, що закріплено на рівні декількох міжнародних та національних документів.

Додаткові матеріали

1. DW Українською. 2020. Якість шкільної освіти в Україні: що показала PISA | DW Ukrainian. YouTube.
URL: https://www.youtube.com/watch?v=Zc_pMqOUpyM&t=38s

Рекомендовані джерела

1. Гісем О. В., Мартинюк О. О. Всесвітня історія: підр. для 11 класу (профільний рівень), Харків, Ранок, 2019, 242 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2246-vsесvitnia-istoriia-11-klas-hisem-2019-prof.html>
2. Ладиченко Т.В., Заблоцький Ю.І. Всесвітня історія: підр. для 11 класу (профільний рівень), Київ, Генеза, 2019, 224 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2243-vsесvitnia-istoriia-11-klas-ladychenko-2019-prof.html>

3. Ладиченко Т.В., Заблоцький Ю.І. Всесвітня історія: підр. для 11 класу (рівень стандарту), Київ, Генеза, 2019, 160 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2244-vsesvitnia-istoriia-11-klas-ladychenko-2019-stand.html>
4. Полянський П. Б. Всесвітня історія: підр. для 11 класу (рівень стандарту), Київ, Грамота, 2019, 256 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2242-vsesvitnia-istoriia-11-klas-polianskyi-2019.html>
5. Щупак І. Я. Всесвітня історія: підр. для 11 класу (рівень стандарту), Київ, Оріон, 2019, 256 с.
URL: <https://shkola.in.ua/2241-vsesvitnia-istoriia-11-klas-shchupak-2019.html>